

เศรษฐกิจสีน้ำเงินภายใต้สถานะแวดล้อมโลกสมัยใหม่

นาวาเอก ดร.หัสไชยญ์ มั่งคั่ง
 อาจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

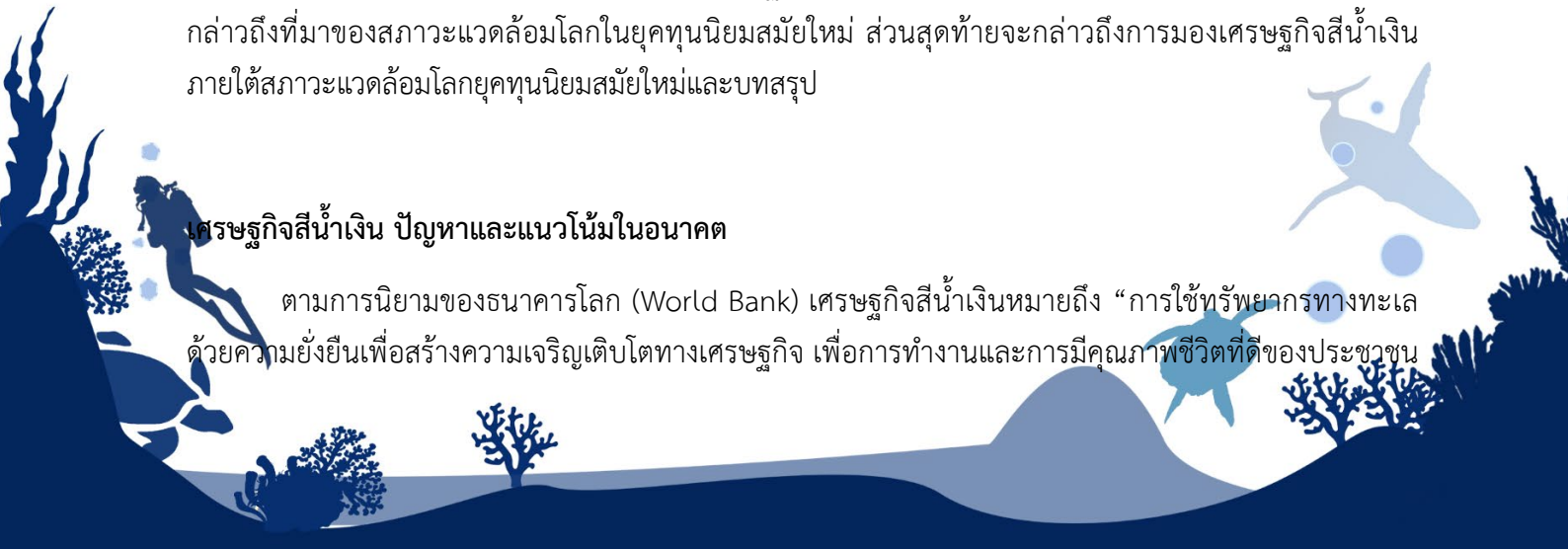
บทความนี้มีวัตถุประสงค์จะอธิบายว่าเศรษฐกิจสีน้ำเงินคืออะไรและโลกสมัยใหม่ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นปัญหาต่อการทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดขึ้นจริงอย่างไร คำอธิบายคือระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมขัดขวางการทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดขึ้นจริงเพราะตรรกะในตัวทุนนิยมเองที่มองทรัพยากรทางทะเลเป็นเพียงสินค้าในระบบตลาดเสรีทางการค้า การแก้ปัญหาจะต้องอาศัยรัฐและหน่วยงานภาครัฐในการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศผ่านสถาบันระหว่างประเทศด้านทะเล ซึ่งกองทัพเรือเป็นตัวแสดงที่สำคัญในการทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดขึ้นได้จริง

ความยั่งยืนของการใช้ทะเลในอนาคตได้รับผลกระทบอย่างมหาศาลจากการใช้ประโยชน์จากทะเลในลักษณะที่ไม่จำกัดผ่านการดูดซับทรัพยากรทางทะเล เช่น การทำประมง การท่องเที่ยว เป็นต้น ทั้งนี้ ประเทศต่าง ๆ ในโลกตระหนักดีถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้และพยายามแก้ไขปัญหการใช้ทะเลอย่างยั่งยืนโดยการทำข้อตกลงต่าง ๆ ที่เกิดเป็นข้อปฏิบัติระหว่างประเทศร่วมกัน เช่น การควบคุมการประมงแบบผิดกฎหมาย เป็นต้น แต่ข้อปฏิบัติดังกล่าวยังไม่เกิดผลเป็นรูปธรรมและยั่งยืนเนื่องจากมีอุปสรรคหลายประการในความร่วมมือดังกล่าว แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสีน้ำเงิน (blue economy) จึงเกิดขึ้นเพื่อจะให้แนวทางในการปฏิบัติต่อประเทศต่าง ๆ ให้ร่วมมือกันจัดการการใช้ทะเลให้มีความยั่งยืนในอนาคต บทความนี้จะกล่าวถึงเศรษฐกิจสีน้ำเงินคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร มีการนำไปใช้ปฏิบัติอย่างไรบ้าง และเชื่อมโยงว่าโลกในยุคทุนนิยมสมัยใหม่เป็นปัญหาต่อการทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดขึ้นจริงอย่างไร

คำตอบเบื้องต้นคือ “ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมขัดขวางการทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดขึ้นจริงเพราะตรรกะในตัวทุนนิยมเองที่มองทรัพยากรทางทะเลเป็นเพียงสินค้าในระบบตลาดเสรีทางการค้า” บทความนี้จะแบ่งออกเป็นสามส่วน ส่วนแรกจะกล่าวถึงเศรษฐกิจสีน้ำเงิน ปัญหาและแนวโน้มในอนาคต ส่วนที่สองจะกล่าวถึงที่มาของสถานะแวดล้อมโลกในยุคทุนนิยมสมัยใหม่ ส่วนสุดท้ายจะกล่าวถึงการมองเศรษฐกิจสีน้ำเงินภายใต้สถานะแวดล้อมโลกยุคทุนนิยมสมัยใหม่และบทสรุป

เศรษฐกิจสีน้ำเงิน ปัญหาและแนวโน้มในอนาคต

ตามการนิยามของธนาคารโลก (World Bank) เศรษฐกิจสีน้ำเงินหมายถึง “การใช้ทรัพยากรทางทะเลด้วยความยั่งยืนเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพื่อการทำงานและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

ในขณะที่สภาพแวดล้อมทางทะเลยังคงอุดมสมบูรณ์ได้ต่อไป”¹ กุนเทอร์ เพาลี (Gunter Pauli) เป็นคนแรกที่ใช้ คำว่า “เศรษฐกิจสีน้ำเงิน” ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางสิ่งแวดล้อม โดยสาระสำคัญแล้ว แนวคิดนี้เกี่ยวข้องกับวิธีการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายอย่างในเวลาเดียวกันโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด วิธีการดังกล่าวจะใช้ตัวแบบทางธุรกิจใหม่ ๆ เพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรที่ยังไม่มีผู้ใดนำมาใช้และต้องไม่ให้เกิดความสูญเปล่า ดังนั้น จุดเน้นจึงไม่ได้อยู่ที่ทะเลเพียงแห่งเดียวเท่านั้น² นอกจากนี้รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งองค์การระหว่างประเทศหลายองค์การยังใช้แนวคิดนี้ด้วยแต่ตีความออกไปแตกต่างกัน³ ตัวอย่างเช่น สมาคมแห่งภูมิภาคมหาสมุทรอินเดีย (Indian Ocean Rim Association หรือ IORA) ใช้นิยามที่มาจากคำประกาศจากการ์ตาในเรื่องเศรษฐกิจสีน้ำเงินโดยเน้นการส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กับการบรรเทาความยากจน การเข้าถึงแหล่งอาหาร และการสร้างความมั่นใจว่าการใช้ประโยชน์จากทะเลจะยั่งยืน ประเด็นปัญหาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจำนวนมากย้ำถึงความสำคัญของแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสีน้ำเงิน รวมทั้งการเติบโตด้วยการที่ทะเลมีความยั่งยืน (blue growth) และเศรษฐกิจทะเล (ocean economy) ด้วยโดยที่แนวคิดเหล่านี้ยังไม่ชัดเจนเมื่อนำไปใช้⁴ แม้ว่านโยบายในเรื่องเศรษฐกิจสีน้ำเงินและการใช้ทะเลอย่างยั่งยืนจะแตกต่างกันหลายสิ่ง สิ่งเหมือนกันก็คือทรัพยากรจากทะเลเป็นปัจจัยที่ทุกประเทศให้ความสำคัญเหมือนกัน⁵ เช่น กรณีของประเทศเซเชลส์ เป็นต้น นอกจากนี้แนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินยังดึงดูดความสนใจจากองค์การระหว่างประเทศอย่างธนาคารโลกและองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development หรือ OECD)⁶

ความเสี่ยงที่เกิดจากการนำแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินไปใช้เป็นเรื่องทรัพยากรจากทะเลอันได้แก่ ผลผลิตที่มีพื้นฐานมาจากทรัพยากรในทะเล โดยเศรษฐกิจสีน้ำเงินจะให้ความสำคัญกับการได้มาซึ่งผลผลิตดังกล่าวเหนือกว่าการรักษาระบบนิเวศน์ให้ใช้งานได้อยู่ต่อไป ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้เกิดการแสวงหาทรัพยากรที่เกินไปกว่าจำนวนทรัพยากรที่มีอยู่ นอกจากนี้ ประเด็นปัญหาอย่างการเปลี่ยนแปลงในสภาพอากาศที่มาจากกิจกรรมของมนุษย์ซึ่งทำลายความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรยิ่งทำลายศักยภาพของการได้มาซึ่งทรัพยากร ในระดับระหว่างประเทศ สหประชาชาติพยายามเน้นย้ำความสำคัญที่ทะเลจะสามารถใช้การได้อยู่ต่อไปอีกครั้งผ่านเป้าหมายการ

¹ World Bank, “What is blue economy?” *World Bank* (2017). [Online]. Available from: <https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2017/06/06/blue-economy>. quoted in Mohammed Ali Sharafuddin and Meena Madhavan, “Thematic Evolution of Blue Tourism: A Scientometric Analysis and Systematic Review” *Global Business Review* (2020): 2.

² Gunter Pauli, *The Blue Economy* (Taos, NM: Paradigm Publications, 2010)

³ Michelle Voyer, Genevieve Quirk, Alistair McIlgorm and Kamal Azmi, “Shades of blue: What do competing interpretations of the blue economy mean for oceans governance?” *Journal of Environmental Policy & Planning*, vol. 20, no. 5 (2018): 595–616.

⁴ Anne Maria Eikeset, Anna B. Mazzarella, Brynhildur Davíðsdóttir, Dane H. Klinger, Simon A. Levin, Elena Rovenskaya, Nils Chr. Stenseth, “What is blue growth? The semantics of “sustainable development” of marine environments” *Marine Policy*, vol. 87 (2018): 177–179.

⁵ Commonwealth Secretariat, “Seychelles’ blue economy – Strategic policy framework and roadmap: charting the Future (2018–2030)” (2018). [Online]. Available from: <https://seymsp.com/wp-content/uploads/2018/05/CommonwealthSecretariat-12pp-RoadMap-Brochure.pdf>.

⁶ OECD, *The Ocean Economy in 2030* (Paris: OECD Publishing, 2016); Pawan G. Patil, John Virdin, Sylvia Michele Diez, Julian Roberts and Asha Singh, “Toward a blue economy: A promise for sustainable growth in the Caribbean: An overview” (Washington, DC, The World Bank, 2016)

พัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือ SDGs) แนวทางในการประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจก็สำคัญต่อการคำนวณสิ่งที่จะต้องเสียไปจากการเปลี่ยนแปลงในสถานะอากาศโลกด้วย อย่างไรก็ตาม การประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจเพียงเรื่องเดียวย่อมไม่สามารถกำหนดสิ่งที่จะต้องสูญเสียไปทั้งหมดจากการทำกิจกรรมทางทะเลอย่างไม่จำกัดโดยปราศจากการควบคุม

ทั้งที่ผู้คนและสังคมต้องอาศัยทะเลและทรัพยากรทางทะเลเพื่อการดำรงชีวิต แต่ก็ใช้ทะเลอย่างไม่จำกัด ซึ่งส่งผลเชิงลบต่อระบบนิเวศทางทะเล ผลกระทบเชิงลบสุดขั้วมีสองประการ ประการแรกเป็นกิจกรรมผิดกฎหมาย ซึ่งสร้างความเสียหายกับสภาวะแวดล้อมทางทะเลและบ่อนทำลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น การกระทำของโจรสลัดบ่อนทำลายระบบการเงินที่เกี่ยวข้องกับการเดินเรือ การทิ้งขยะและการทำประมงผิดกฎหมายสร้างความเสียหายกับสภาวะแวดล้อมทางทะเล เป็นต้น ประการที่สองเป็นกิจกรรมที่ทำให้สภาวะแวดล้อมทางทะเลเป็นพิษ เราเคยเชื่อว่าครั้งหนึ่งทะเลเป็นพื้นที่อันกว้างใหญ่จนกระทั่งมนุษย์ไม่สามารถทำให้ทะเลเป็นพิษได้ แต่เมื่อไม่นานมานี้สิ่งที่กล่าวมานั้นไม่เป็นความจริงอีกต่อไป ในเวลาที่ประชากรโลกมีจำนวนน้อยและผลผลิตที่เกิดขึ้นเป็นเพียงงานหัตถกรรม ผลกระทบที่มนุษย์มีต่อทะเลมีไม่มาก แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมและเกิดความเจริญทางเศรษฐกิจในช่วงไม่กี่ศตวรรษที่ผ่านมา ผลกระทบดังกล่าวรุนแรงมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดและสร้างความท้าทายอย่างยิ่งในการจัดการคือเรื่องขยะพลาสติกในทะเล ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาเองที่ปัญหาเริ่มเผยตัวให้เราเห็นและขยายตัวกลายเป็นปัญหาระดับโลก

แนวโน้มเรื่องเศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์มหภาคและปัจจัยทางภูมิยุทธศาสตร์ที่กำหนดทิศทางของโลกในอนาคต ไพร่ซวอเทอร์เฮาส์คูเปอร์ (PricewaterhouseCoopers หรือ PwC) สรุปแนวโน้มดังกล่าวเอาไว้ห้าประการ⁷ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของมหาอำนาจโลกทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเติบโตของเมืองใหญ่ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศโลกและการขาดแคลนทรัพยากร

ประการแรกคือการเปลี่ยนแปลงของมหาอำนาจโลกทางเศรษฐกิจ อำนาจทางเศรษฐกิจย้ายจากตะวันตกมายังประเทศมหาอำนาจระดับรองลงมา ได้แก่ บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอเชียตะวันออกและเอเชียใต้ ดังนั้น การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในเอเชียระดับสูงเช่นนี้จะเร่งการบริโภคและการใช้ทะเลในลักษณะที่ไม่ยั่งยืน ดังนั้นจุดศูนย์กลางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโลกจึงย้ายมายังเอเชีย การที่ประเทศตะวันตกครอบงำเศรษฐกิจโลกนั้นเป็นปรากฏการณ์ในประวัติศาสตร์ที่กำลังจืดจางลงไปและพัฒนาการที่กำลังเกิดขึ้นกับเศรษฐกิจโลกในเวลานี้คือการปรับสมดุลทางเศรษฐกิจโลก การจับกลุ่มทางเศรษฐกิจโลกและกิจกรรมทางธุรกิจกำลังเปลี่ยนผ่านไปยังกลุ่มมหาอำนาจใหม่อย่างบราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน รวมทั้งประเทศอื่น ๆ ที่มีศักยภาพ โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเปลี่ยนจากประเทศที่มีแรงงานและการผลิตสูงมายังประเทศที่เน้นการบริโภคสูง

ประการที่สองคือการเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วในเมืองใหญ่ท่ามกลางการย้ายออกจากพื้นที่ที่แห้งแล้งกันดารส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกเรื่องตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางอำนาจทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้วไปจนกระทั่งการขาดแคลนทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงปทัสสถานทางสังคม (societal norms) ประเทศแต่ละประเทศมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่แตกต่างกัน

⁷ PwC, “Five Megatrends and Their Implications for Global Defense & Security” (2016). [Online]. Available from: <https://www.pwc.com/gx/en/government-public-services/assets/five-megatrends-implications.pdf>

บางประเทศเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วและกำลังแรงงานกำลังหดตัวอย่างรุนแรง ในขณะที่บางประเทศมีคนหนุ่มสาวจำนวนมากซึ่งสร้างให้เกิดกำลังแรงงานและตลาดผู้บริโภคขนาดใหญ่เพราะประชากรหนุ่มสาวที่กำลังเติบโตต้องดำรงชีวิตด้วยปัจจัยอาหาร ที่อยู่อาศัย ต้องการการศึกษาและการจ้างงานเพื่อศักยภาพในการผลิตที่จะเกิดขึ้นจริงในอนาคต

ประการที่สามคือการเติบโตของเมืองใหญ่ ผู้คนจะเข้ามาอยู่ในมหานครประมาณ 22 เมือง ส่งผลให้การใช้ทรัพยากรมหาศาลทำลายสภาวะแวดล้อม เช่น การเกิดชุมชนแออัด เป็นต้น ในช่วงทศวรรษที่ 1950 ประชากรโลกน้อยกว่าร้อยละ 30 อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ปัจจุบันเพิ่มเป็นประมาณร้อยละ 50 และตามการคาดการณ์ของสหประชาชาติ ไม่เกินปี ค.ศ.2030 ผู้คนราว 4,900 ล้านคนจะอาศัยอยู่ในเมือง ในปี ค.ศ.2050 ประชากรในเมืองจะเพิ่มขึ้นราวร้อยละ 44 พื้นที่ที่เกิดการเติบโตของประชากรในเมืองจะเกิดขึ้นในเอเชียและแอฟริกา การอพยพย้ายถิ่นขนาดใหญ่จากชนบทจะมีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในประเทศที่พัฒนาแล้วและเมืองเก่า ๆ ในประเทศกำลังพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานจะเข้าสู่ขีดจำกัดถึงจุดที่ประชากรขยายตัวสูงสุด ขณะเดียวกันในประเทศกำลังพัฒนา เมืองใหม่ ๆ จะเติบโตอย่างรวดเร็วและต้องการการลงทุนขนาดใหญ่เพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมรองรับการเติบโตมหาศาลนี้ การเติบโตของเมืองใหญ่จะสร้างความท้าทายให้กับการบังคับใช้กฎหมาย การข่าวกรอง และหน่วยงานความมั่นคงภายในและความมั่นคงของชาติจากภัยคุกคามภายนอก

ประการที่สี่คือการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การบูรณาการระหว่างเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เครื่องมือสื่อสารเคลื่อนที่ การวิเคราะห์ข้อมูล ระบบคลาวด์ และการเรียนรู้ของเครื่องจักรกลเอไอจะเปลี่ยนโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน บริษัทหลายบริษัทพยายามทำความเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีนี้ส่งผลต่อความคาดหวังของลูกค้าผู้บริโภคสินค้าตนเองอย่างไร รวมทั้งต้องการเรียนรู้วิธีการที่เทคโนโลยีดังกล่าวมีปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าและต้องการเรียนรู้ตัวแบบทางธุรกิจพื้นฐานที่รองรับวิธีการดังกล่าว นวัตกรรมใหม่ทางเทคโนโลยีแบบนาโนและการวิจัยและพัฒนาในด้านอื่น ๆ ยิ่งเสริมให้ตัวแสดงที่ประสงค์ร้ายสามารถแสวงประโยชน์จากความสามารถในการขัดขวางและทำลายระบบเครือข่ายที่มีอยู่ ตัวอย่างเช่น ไอซิส (ISIS) ถือได้ว่าเป็นบริษัทที่สร้างผลิตภัณฑ์แห่งความเกลียดและความหวาดกลัวโดยสามารถปฏิบัติการในแบบน่าสะพรึงกลัวให้ขยายวงได้ และไอซิสสามารถใช้เทคโนโลยีได้ดีกว่ากลุ่มสตาร์ทอัพส่วนใหญ่ด้วยซ้ำไป เป็นต้น

ประการสุดท้ายคือการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศโลกและการขาดแคลนทรัพยากร ตั้งแต่โลกเข้าสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม ประชาชนต้องการพลังงานและน้ำสะอาดมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เองสภาพภูมิอากาศจะเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงขึ้น ระดับน้ำทะเลจะสูงขึ้น ส่งผลให้การทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมหรือการทำประมงยากขึ้นหรือเป็นไปได้เลย ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกลายเป็นข้อกังวลทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น ทำนายว่าความต้องการพลังงานจะเพิ่มมากขึ้นถึงร้อยละ 50 ราวปี ค.ศ.2030 และการนำน้ำสะอาดมาใช้ก็จะอยู่เพิ่มขึ้นร้อยละ 40 ผลกระทบนี้อาจหมายถึงรวมถึงสภาพอากาศที่รุนแรงขึ้นและน้ำทะเลที่สูงขึ้น ส่งผลให้วิธีการทำการเกษตร การล่าสัตว์ และการประมงแบบดั้งเดิมทำได้ยากขึ้นและในบางพื้นที่ทำไม่ได้เลย การที่ประเทศต่าง ๆ จำเป็นต้องมีหนทางแก้ไขอาจจะไม่ได้กับความต้องการทรัพยากรเพื่อกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและการบริโภคของประชาชน นั่นหมายความว่าแนวทางจัดการแบบเดิมที่นำมาจะได้รับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงในสภาวะแวดล้อมทางภูมิศาสตร์มากยิ่งขึ้น

ปรากฏการณ์ที่เป็นแนวโน้มดังกล่าวทั้งห้าประการย่อมส่งผลให้ผู้กำหนดนโยบายทางทะเลรวมทั้งผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ เช่น กองทัพเรือ กรมประมง ตำรวจน้ำ เป็นต้น จำเป็นต้องตระหนักรู้ว่าปัญหาดังกล่าวมีผู้มา

อย่างไร และจะกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อดำรงทะเลให้ใช้การทางเศรษฐกิจได้ตามแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสีน้ำเงินได้อย่างไร แต่ก่อนจะนำเสนอหนทางแก้ปัญหาหรือการกำหนดยุทธศาสตร์ เราจำเป็นต้องเข้าใจถึงที่มาของแนวโน้มทั้งห้าซึ่งสามารถย้อนกลับไปสู่กำเนิดของทุนนิยมและความเป็นรัฐสมัยใหม่ในช่วงสองศตวรรษที่ผ่านมาใน ส่วนต่อไป

โลกในยุคทุนนิยมภายใต้ระบบระหว่างประเทศสมัยใหม่

โลกในยุคทุนนิยมเกิดขึ้นจากการที่โลกเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ ในส่วนนี้จะกล่าวถึงกำเนิดของระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นได้อย่างไร และทำให้ระบบเศรษฐกิจโลกในยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปเป็นทุนนิยมสมัยใหม่ บทความส่วนนี้เริ่มต้นด้วยระเบียบระหว่างประเทศก่อนสมัยใหม่ซึ่งเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของโลกด้วยการค้าและการขนส่ง ข้อถกเถียงเกี่ยวกับสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย ค.ศ.1648 ว่าเป็นจุดกำเนิดของระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่จริงหรือไม่ จากนั้นถามว่าระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่เกิดขึ้นได้อย่างไร โดยพิจารณาบทบาทของการปฏิวัติอุตสาหกรรม รูปแบบเหตุผล และจักรวรรดินิยมเป็นตัวแปรสำคัญ ต่อมาจะกล่าวถึงแนวความคิดที่เป็นรากฐานของระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่ ซึ่งได้แก่ การหดตัวของโลกอันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคม และความเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศ⁸ โดยตั้งคำถามว่าระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่เกิดขึ้นเมื่อใด การเกิดขึ้นของระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่ได้รับอิทธิพลจากความเป็นไปในโลกตะวันตกเพียงใด

ระบบระหว่างประเทศทั้งหมดประกอบขึ้นจากหน่วยการเมืองที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นจักรวรรดิ นครรัฐ หรือรัฐชาติ แต่ลักษณะสำคัญของระบบระหว่างประเทศคือการไม่มีอำนาจกลางที่คอยควบคุมพฤติกรรมของรัฐ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นสาขาที่มีประเด็นปัญหาอยู่ที่ “ความหลากหลายทางการเมือง (political multiplicity)” คำถามสำคัญก็คือระเบียบจะเกิดขึ้นได้อย่างไรในสถานะเช่นนี้ จากการสังเกตของนักวิชาการ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศพบว่าสถานะอนาธิปไตยระหว่างประเทศไม่ได้หยุดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐได้ ดังนั้น ระเบียบระหว่างประเทศจึงเกิดขึ้นตั้งแต่หน่วยการเมืองเริ่มจะมีปฏิสัมพันธ์กันผ่านช่วงเวลาหนึ่ง ไม่ว่าจะผ่านการค้า การทูต หรือความคิด และพบว่าเท่าที่ผ่านมา โลกมีระเบียบที่เกิดขึ้นมากมายหลากหลาย

หลักฐานทางโบราณคดีชี้ว่าระเบียบที่เก่าแก่ที่สุดเกิดขึ้นในอารยธรรมซูเมเรียนโบราณราว 13,000-14,000 ปีมาแล้ว ซึ่งพบว่ามีการค้าระหว่างนครรัฐ การต่อสู้ทำสงครามกัน ภายในนครรัฐมีการแบ่งงานกันทำ มีรัฐบาลเกิดขึ้น และนอกจากซูเมเรียนโบราณ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีก็พบว่าระเบียบระหว่างประเทศเกิดขึ้นในส่วนอื่น ๆ ของโลกด้วยในลักษณะเดียวกับกรณีของซูเมเรียน เช่น ในอินเดียและจีน สนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียสำคัญเพราะเป็นการวางหลักที่ว่า “อาณาจักรของใคร, ศาสนาของพวกเขา (‘whose realm, their religion’)⁹” เพื่อยุติสงครามศาสนาในยุโรป หลักการนี้เป็นการห้ามไม่ให้รัฐเข้าสู่สงครามด้วยเหตุของศาสนา เท่ากับเป็นการตั้งกฎเหล็กเรื่องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน (sovereign territoriality)

⁸ George Lawson, “The Rise of Modern International Order,” in *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 8th ed. eds. John Baylis, Steve Smith, and Patricia Owens (Oxford: Oxford University Press, 2020), pp.39-53.

⁹ Ibid., p.42.

มีข้อโต้แย้งต่อการถือว่ารัฐสมัยใหม่เกิดขึ้นในปี ค.ศ.1648 เช่น มองว่ากติกาเวสต์ฟาเลียเป็นแค่เรื่องในท้องถิ่นของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ อย่างมากก็เกิดขึ้นเพียงแคในยุโรปเท่านั้น เจ้าผู้ครองรัฐเยอรมันเองก็ยังไม่ได้อำนาจเต็มในการปกครอง มีการแทรกแซงจากจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์อยู่ และที่สุดแล้วรัฐในยุโรปยังคงอยู่ในมือชนชั้นนำที่ยังใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำสงครามอยู่ต่อไป จากข้อวิจารณ์ดังกล่าว ทำให้บางคนมองว่าจริง ๆ แล้ว ระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่เกิดขึ้นช่วง 200 ปีที่ผ่านมาเท่านั้น ที่เรียกว่า “การแปรสภาพโลก (global transformation)” ที่เปลี่ยนผ่านจากระเบียบระดับภูมิภาคไปสู่ระเบียบระดับโลก

คำถามว่าตะวันตกขึ้นมาได้อำนาจด้วยกำลังของตนหรือไม่ ฝ่ายสนับสนุนมองว่าโลกตะวันตกเท่านั้นที่มีสถาบันทางการเมืองแบบรวมผู้ปกครองกับประชาชนเข้าไว้ด้วยกัน (inclusive) สถาบันทางการเมืองสมัยใหม่ เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตย ยุครู้แจ้ง (Enlightenment) สร้างวิถีคิดแบบวิทยาศาสตร์รูปแบบใหม่ขึ้นมา วิธีการทางวิทยาศาสตร์ทำให้ผู้คนหลุดพ้นจากความงมงาย และเกิดการแพทย์และวิศวกรรมสมัยใหม่ขึ้น โลกตะวันตกเป็นผู้นำในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบใหม่ ๆ การเก็บข้อมูลลูกค้าและนวัตกรรมใหม่ทางการค้า เช่น ระบบเครดิต ทำให้บริษัทเอกชนให้เครดิตกับลูกค้าและก่อให้เกิดระบบทุนนิยมทางการค้าขึ้น และโลกตะวันตกได้เปรียบจากภาวะแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ ในโลก อังกฤษมีทรัพยากรถ่านหินและเหล็กกล้า

ฝ่ายค้านมองว่าวัตถุดิบพื้นฐานที่เป็นปัจจัยให้ประเทศตะวันตกก้าวขึ้นมาได้อำนาจแทบไม่ได้อยู่ในยุโรปเลย ฝ่ายไม่ใช้พืชพื้นเมืองของอังกฤษ ก่อนที่ยุโรปจะค้าขายกับเอเชีย ยุโรปต้องอาศัยทองและเงินจากแอฟริกาและอเมริกา ประเทศมหาอำนาจในเอเชียก็ได้รับเคารพยำเกรงจากประเทศในยุโรปมากกว่าหลายศตวรรษ ช่วงปี ค.ศ. 1600-1800 อินเดียและจีนเป็นจักรวรรดิชั้นนำในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม เทคโนโลยีหลายอย่าง ยุโรปก็เอามาจากเอเชีย ความสำเร็จของยุโรปมีพื้นฐานมาจากลัทธิอาณานิคม ระหว่างปี ค.ศ.1815-1865 อังกฤษได้ดินแดนราวหนึ่งแสนตารางไมล์ต่อปี ทรัพยากรมากมายมาจากดินแดนที่ยึดได้ เช่น ฝ้ายจากอินเดีย เครื่องลายครามจากจีน ทาสและแรงงานจากแอฟริกา อำนาจของยุโรปก็อาศัยรูปแบบความไม่เสมอภาคเท่าเทียมในลักษณะต่าง ๆ กัน ความไม่เสมอภาคที่ชัดเจนคือเรื่องโครงสร้างเศรษฐกิจโลกที่มีชายขอบกับศูนย์กลาง โดยทำลายระบบเศรษฐกิจของอาณานิคมและจัดระบบให้ตามที่ต้องการ สินค้าของอาณานิคมกลายเป็นสินค้าของชนชั้นนำในยุโรปที่เข้าสู่ตลาดโลกจากการตั้งราคาของประเทศยุโรปเอง

ประเด็นว่าระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่เกิดขึ้นได้อย่างไร สามารถตอบได้ว่าก่อนปี ค.ศ.1800 ไม่มี ความแตกต่างในเรื่องมาตรฐานการครองชีพในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก เช่น จีดีพีของผู้ที่อาศัยอยู่ปากแม่น้ำแยงซีต่ำกว่าส่วนที่รวยที่สุดในยุโรปเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น ปัจจุบันคือน้อยกว่าจีดีพีของสหภาพยุโรปเทียบกับสหรัฐอเมริกาอีกด้วยซ้ำ หลังจากนั้นหนึ่งศตวรรษ เมืองใหญ่ ๆ ของยุโรปและอเมริกามีระดับจีดีพีสูงกว่าพื้นที่ในเอเชียถึง 10-12 เท่า เกิดอะไรขึ้นกับช่วงเวลาดังกล่าว มีคำอธิบายอยู่สามประการต่อปรากฏการณ์การแยกทางกันครั้งใหญ่ระหว่างยุโรปและอเมริกากับพื้นที่ที่เหลือของโลกนี้¹⁰

ประการแรก การปฏิวัติอุตสาหกรรม (industrialization) อุตสาหกรรมเกิดขึ้นในสองคลื่นหลัก คลื่นลูกแรก (ส่วนใหญ่เป็นชาวอังกฤษ) เกิดขึ้นในช่วงต้นของศตวรรษที่ 19 โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ฝ้าย ถ่านหิน และเหล็ก คลื่นลูกที่สอง (ส่วนใหญ่เป็นเยอรมันและอเมริกา) เกิดขึ้นในช่วงไตรมาสสุดท้ายของศตวรรษ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่

¹⁰ Ibid., p.45-47.

ความก้าวหน้าของสารเคมี ยา และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ความก้าวหน้าของโลหะเบาและไฟฟ้าบวกกับการใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิงเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนารถยนต์ เครื่องบิน และเรือ คลื่นแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้ง 2 ลูกนี้ช่วยให้เกิดการขยายตัวอย่างมากของตลาดโลก

ประการที่สอง รัฐแบบเหตุผล (the ‘rational’ state) คำว่า ‘รัฐแบบเหตุผล’ หมายถึงวิธีการที่รัฐกลายเป็นองค์กรที่บริหารผ่านความสัมพันธ์ส่วนตัวและสายสัมพันธ์ในครอบครัวน้อยลง และเป็นระบบราชการมากขึ้น เช่น ราชการพลเรือนและกองทัพแห่งชาติ รัฐสมัยใหม่จะมีประสิทธิภาพในการเก็บภาษีอย่างสูงและสามารถนำไปใช้ในกิจการของรัฐได้มากมาย การแสวงหาอาณานิคมผ่านกำลังทหารก็เป็นหนึ่งในนั้น เมื่อรัฐสมัยใหม่เป็นรัฐแบบเหตุผล ตัวแสดงสำคัญในทางการเมืองภายในประเทศและการเมืองระหว่างประเทศจึงได้แก่รัฐนั่นเอง นโยบายทั้งหลายทั้งมวลของรัฐจึงส่งผลต่อปัญหาหลายอย่างที่เกิดขึ้น หนึ่งในนั้นคือสิ่งแวดล้อม

ประการที่สาม ลัทธิจักรวรรดินิยม (imperialism) ลัทธิจักรวรรดินิยมยุโรปส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วง ‘การแย่งชิงแอฟริกา’ ซึ่งมหาอำนาจของยุโรปเข้าควบคุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของแอฟริกาโดยตรง จักรวรรดินิยมมีหลายรูปแบบ ในกรณีของอังกฤษ เครื่องมือของจักรวรรดิอังกฤษ ได้แก่ อาณานิคมที่ปกครองโดยตรง (เช่น อินเดียหลังปี ค.ศ.1857) อาณานิคมที่ตั้งถิ่นฐาน (เช่น ออสเตรเลีย) รัฐในอารักขา (เช่น บรูไน) ฐานทัพ (เช่น ยิบรอลตาร์) เมืองท่าตามสนธิสัญญา (เช่น เซี่ยงไฮ้) และเขตอิทธิพล (เช่น อาร์เจนตินา) ระบบจักรวรรดินิยมนำมาซึ่งการดูดซับทรัพยากรของประเทศมหาอำนาจในพื้นที่ทั่วโลก ซึ่งในช่วงศตวรรษที่ 19 ยังไม่มีกฎกติการะหว่างประเทศที่ควบคุมกำกับมหาอำนาจเท่าปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติจึงร่อยหรอลงไปอย่างมาก

พลวัตทั้งสามประการทำหน้าที่เป็นรากฐานซึ่งเสริมกันและกันให้กับระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่ พลวัตเหล่านี้เกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมกับการลดความเป็นอุตสาหกรรม รัฐแบบเหตุผลกับจักรวรรดินิยม การปฏิวัติอุตสาหกรรมสร้างเครื่องมือในการควบคุมระเบียบระหว่างประเทศได้เป็นรูปธรรม รัฐแบบเหตุผลสร้างองค์การทางการเมืองที่เอื้อให้การใช้เครื่องมือจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นไปได้อย่างดี หลายแห่งเกิดลัทธิชาตินิยมที่ขยายออกมาเป็นจักรวรรดินิยม ขณะเดียวกัน ระเบียบโลกแบบจักรวรรดินิยมก็สร้างความไม่เหลื่อมล้ำระหว่างเจ้าอาณานิคมและส่วนที่เหลือของโลกจนกระทั่งจุดเปลี่ยนทางการเมืองระหว่างประเทศเกิดขึ้นช่วงต้นศตวรรษที่ 20 หลังสงครามโลก

ผลอันสำคัญจากการแปรสภาพโลก (global transformation) คือ “การหดตัวของโลก (shrinking of the planet)” ผ่านเรือกลไฟ รถไฟ และโทรเลข เทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยเพื่อ “การมีปฏิสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ (regularized exchanges)” ระหว่างรัฐซึ่งทำหน้าที่เป็นรากฐานของระเบียบระหว่างประเทศ¹¹ โครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการกระตุ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั่วโลกทำให้เวลาในการสื่อสารระหว่างอังกฤษและอินเดียลดลงจากมาตรฐานประมาณหกเดือนในทศวรรษที่ 1830 (ผ่านเรือใบ) เหลือเพียงหนึ่งเดือนในทศวรรษ 1850 (โดยทางรถไฟและเรือกลไฟ) ในวันเดียวกันเท่านั้นในปี ค.ศ.1870 (ทางโทรเลข) เครื่องยนต์ไอน้ำทำให้เรือไม่ต้องพึ่งพาลม (แม้ว่าจะต้องพึ่งพาลมหรือน้ำขึ้นน้ำลง) และเพิ่มความเร็วเฉลี่ยเป็นสามเท่า เนื่องจากเรือกลไฟไม่ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศหรือฤดูกาล เช่นเดียวกับเรือกลไฟ การขยายตัวของทางรถไฟมีผลอย่างมากต่อการค้า ในช่วงทศวรรษที่ 1880 ค่าใช้จ่ายในการขนส่งทางรถไฟในอังกฤษมีน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของต้นทุนการขนส่งทางคลอง และคิดเป็น 1 ใน 6

¹¹ Ibid., p.47.

ของการขนส่งทางถนน จดหมายที่ส่งจากปารีสไปยังเซนต์ปีเตอส์เบิร์กใช้เวลา 20 วันในปี ค.ศ.1800 ลดลงเหลือ 30 ชั่วโมงในปี ค.ศ.1900 และ 30 นาทีในปี ค.ศ.1914 ในทางกลับกัน โทรเลขมีผลกระทบอย่างมากต่อความเร็วของการสื่อสาร ลักษณะสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตั้งแต่สงครามและการทูตไปจนถึงการค้าและการบริโภค

องค์การระหว่างประเทศ (IGOs) และองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (INGOs) ทำหน้าที่จัดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐเหล่านี้ และยิ่งเวลาผ่านไป องค์การเหล่านี้ยังมีบทบาทมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทำให้เกิดความต้องการในการประสานงานระหว่างประเทศและการสร้างมาตรฐาน ส่งผลให้องค์การระหว่างประเทศเกิดขึ้นเป็นลักษณะถาวรของระเบียบระหว่างประเทศ ความเชื่อมโยงระหว่างพลวัตเหล่านี้ชัดเจนโดยการทำงานของ องค์การระหว่างรัฐยุคแรก ๆ ส่วนใหญ่ เช่น สหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศ (ค.ศ.1865) สหภาพไพบรณีย์สากล (ค.ศ.1874) องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศครอบคลุมประเด็นปัญหาต่าง ๆ ตั้งแต่ศาสนา-การเมืองไปจนถึงกีฬา-สิ่งแวดล้อม เช่น วายเอ็มซีเอ (Young Men's Christian Association หรือ YMCA) และกาชาดสากล (International Red Cross) ก่อตั้งขึ้นในทศวรรษที่ 1850 และ 1860 เป็นต้น

ระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยพื้นฐานแล้วมีลักษณะเหลื่อมล้ำ ต่ำสูง บ่อเกิดของความเหลื่อมล้ำนี้ ได้แก่ การเหยียดเชื้อชาติ (racism) และการดูดซับทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (economic exploitation)¹² ในช่วงไตรมาสสุดท้ายของศตวรรษที่ 19 การเหยียดเชื้อชาติรูปแบบใหม่ได้เกิดขึ้น การเหยียดเชื้อชาติแบบ 'วิทยาศาสตร์' มีพื้นฐานมาจากมุมมองที่ไม่เท่าเทียมกันอย่างรุนแรงต่อการเมืองโลก ผลที่ตามมาคือการก่อตัวของระเบียบระหว่างประเทศที่ตั้งอยู่บน 'เส้นแบ่งสีผิว (global color line)' ซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นฐานสำหรับมาตรฐานของอารยธรรมทั่วโลก เส้นแบ่งสีผิวและมาตรฐานของอารยธรรมที่ตามมามีอิทธิพลมากขึ้นผ่านการอพยพไปตั้งอาณานิคมจำนวนมากจากอังกฤษไปยังออสเตรเลีย แคนาดา และนิวซีแลนด์ ผู้ตั้งถิ่นฐานในอาณานิคมกลายเป็นวรรณะทางเชื้อชาติที่รวมกันด้วยความหวาดกลัวการก่อจลาจลของประชากรพื้นเมืองและด้วยความรู้สึกที่เหนือกว่าทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติของตนเอง เมื่อชาวตะวันตกผิวขาวกลายเป็น 'ผู้ที่กระจายออกไปทั่วโลก' ก็ทำให้การเหยียดสีผิวกลายเป็นประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศ ทำให้เส้นแบ่งสีผิวเป็นเครื่องมือในการเลือกปฏิบัติที่รู้จักไปทั่วโลก

การปฏิวัติอุตสาหกรรมและกระบวนการต่อเนื่อง เช่น การเพาะปลูกเพื่อการค้า กระจายออกไปทั่วโลกในรูปแบบทุนนิยม เช่น ในปี ค.ศ.1900 มาลายามีการผลิตยางประมาณ 5,000 เอเคอร์ ต่อมาภายในปี ค.ศ.1913 มีพื้นที่ถึง 1.25 ล้านเอเคอร์ ขณะเดียวกัน กระบวนการลดลงของอุตสาหกรรมก็เกิดขึ้นควบคู่กัน เช่น หลังจากปี ค.ศ.1800 รัฐบาลอังกฤษต้องทำให้สินค้าของอังกฤษตัดราคาสินค้าของอินเดียและเรียกเก็บภาษีต้องห้ามสำหรับสิ่งทอของอินเดีย ภายในหนึ่งหรือสองชั่วอายุคน การเลิกทำอุตสาหกรรมของอินเดียหมายความว่าทักษะเก่าแก่หลายศตวรรษในอุตสาหกรรม เช่น การย้อมผ้า การต่อเรือ โลหะวิทยา และการทำปิ่น ได้สูญหายไป กำไรจากการขยายตัวของทุนนิยมช่วยสร้างเศรษฐกิจโลกที่ไม่เท่าเทียมกัน ในระบบการเพาะปลูกที่ดำเนินการโดยเนเธอร์แลนด์ในอินโดนีเซีย ผู้ตั้งถิ่นฐานชาวดัตช์มีรายได้ต่อหัวสูงกว่าชาวอินโดนีเซียถึง 50 เท่า ประมาณครึ่งหนึ่งของรายได้ที่รัฐบาลชาวอินโดนีเซียจัดเก็บภายใต้ระบบการเพาะปลูกถูกส่งไปยังเนเธอร์แลนด์ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 20 ของรายได้สุทธิของรัฐ¹³

¹² Ibid., p.50.

¹³ Ibid., p.49.

อะไรเป็นพื้นฐานของ “มาตรฐานของอารยธรรม (standard of civilization)” และมาตรฐานของอารยธรรม ส่งผลต่อการก่อตัวของระเบียบระหว่างประเทศในปัจจุบันอย่างไร สี่ผิวและเส้นแบ่งสี่ผิวเป็นพื้นฐานของมาตรฐานของอารยธรรม ส่วนเรื่องกฎการทำสงคราม ถ้าใครจัดอยู่ในกลุ่มนอกผู้มีอารยธรรม (barbarian) หรือป่าเถื่อน (savage) จะไม่มีกฎในการทำสงครามหรือสงครามจะไร้ขอบเขตสำหรับคนกลุ่มนี้ มาตรฐานของอารยธรรมมีผลต่อปฏิสัมพันธ์ที่ชาวตะวันตกมีต่อผู้คนทั่วโลก ปรากฏออกมาในหลายรูปแบบ เช่น สนธิสัญญาที่ไม่เท่าเทียมของจีน การยึดครองอินเดีย ทำให้ญี่ปุ่นและสยามต้องปรับประเทศให้ทันสมัยเหมือนตะวันตก การเป็นประเทศที่มีอารยธรรมไม่เพียงแต่ต้องเปลี่ยนตัวเองให้เหมือนเจ้าอาณานิคม แต่ต้องแผ่อิทธิพลของตนเองให้เป็นจักรวรรดิด้วย

เศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบันเกิดขึ้นภายใต้บริบทของระเบียบระหว่างประเทศสมัยใหม่และเข้าสู่จุดสูงสุดหลังสงครามเย็นโดยชัยชนะของกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตยที่มีตัวแบบเศรษฐกิจแนวเสรีนิยม เมื่อโลกเข้าสู่ระบอบโลกเสรีภายใต้การครองความเป็นเจ้าของสหรัฐอเมริกาแล้ว ทุนนิยมสมัยใหม่ก็กลายเป็นกระแสหลักของระบบเศรษฐกิจโลก ตรรกะของทุนนิยมซึ่งมีรากฐานมาจากเศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิกมีเพียงเรื่องเดียวคือการแสวงหากำไรสูงสุดและขยายฐานการผลิตออกไปเพื่อสร้างกำไรอย่างต่อเนื่องต่อไป ส่วนต่อไปจะโต้แย้งเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยเปลี่ยนมุมมองใหม่จากการให้รัฐและทุนเป็นศูนย์กลางและชี้ให้เห็นว่าปัญหาของการทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเป็นไปได้ยากเพราะเหตุใด

การวิเคราะห์เศรษฐกิจสีน้ำเงินภายใต้สถานะแวดล้อมโลกยุคทุนนิยมสมัยใหม่

โลกในยุคทุนนิยมสมัยใหม่เป็นปัญหาต่อการทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดขึ้นจริงอย่างไร คำตอบคือ “ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมขัดขวางการทำให้เศรษฐกิจสีน้ำเงินเกิดขึ้นจริงเพราะตรรกะในตัวทุนนิยมเองที่มองทรัพยากรทางทะเลเป็นเพียงสินค้าในระบบตลาดเสรีทางการค้า” คำตอบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยโครงสร้างของโลกในแบบทุนนิยมว่าทำงานอย่างไร จุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจสีน้ำเงินขัดกับหลักทุนนิยมอย่างไร และเสรีนิยมใหม่มองทรัพยากรทางทะเลแล้วเป็นอย่างไร

โครงสร้างของโลกในแบบทุนนิยมทำงานอย่างไร ทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่ปัจเจกบุคคลหรือหน่วยธุรกิจเป็นเจ้าของสินค้าที่ได้มาจากการลงทุน ในขณะที่เดียวกันเจ้าของธุรกิจหรือนายทุนก็จะจ้างแรงงานผ่านค่าจ้างเท่านั้น แรงงานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเพียงแต่ใช้ปัจจัยดังกล่าวในนามของเจ้าของธุรกิจนั้น การผลิตสินค้าและบริการภายใต้สถานะแวดล้อมแบบทุนนิยมสมัยใหม่อยู่บนหลักการอุปสงค์-อุปทานในตลาดทั่วไปเรียกว่า “เศรษฐกิจตลาด” มากกว่าจะมาจากการวางแผนจากส่วนกลางซึ่งได้แก่การควบคุมจากรัฐซึ่งเรียกว่า “เศรษฐกิจแบบควบคุม” รูปแบบอุดมคติของทุนนิยมคือ “ตลาดเสรี” หรือ “ทุนนิยมเสรี (laissez-faire)” ทุนนิยมรูปแบบนี้ตัวผู้ประกอบการจะไร้ขีดจำกัดใด ๆ ในการทำธุรกิจ สามารถกำหนดสถานที่ใดก็ได้เพื่อลงทุน สามารถกำหนดว่าจะผลิตและขายสินค้าใดก็ได้ และกำหนดราคาที่ต้องการเสนอขายสินค้าและบริการได้เอง ดังนั้นตลาดการค้าเสรีจึงทำงานภายใต้ระบบที่ไม่มีการตรวจสอบควบคุมซึ่งสร้างปัญหาตามมา หนึ่งในนั้นคือทรัพยากรที่หมดสิ้นไปและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ปัจจุบันหลายประเทศจึงใช้ระบบทุนนิยมผสมซึ่งให้อำนาจรัฐในการเข้ามาควบคุมการดำเนินธุรกิจของเอกชนในบางภาคส่วนได้¹⁴

¹⁴ The Investopedia Team, “What Is Capitalism: Varieties, History, Pros & Cons, Socialism,” [Online]. Available from: <https://www.investopedia.com/terms/c/capitalism.asp>.

จุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจสีน้ำเงินขัดกับหลักทุนนิยมอย่างไร จากเหตุผลของระบบทุนนิยมซึ่งพัฒนามาควบคู่กับโลกสมัยใหม่ซึ่งมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมองค์ประกอบสำคัญ ทำให้การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกเรื่องเป็นไปเพื่อการแสวงหากำไรสูงสุดอันจะนำมาสู่การขยายฐานการผลิตทางอุตสาหกรรมต่อไป เมื่อบวกกับแนวคิดเสรีนิยมที่เปิดโอกาสให้เอกชนหรือหน่วยธุรกิจประกอบกิจการใดก็ได้ ที่ใดก็ได้โดยอิสระแล้ว ยิ่งเป็นการเพิ่มระดับการดูดซับทรัพยากรธรรมชาติได้หนักหน่วงยิ่งขึ้น แนวคิดนี้เรียกว่า “เสรีนิยมใหม่ (neoliberalism)”¹⁵ ซึ่งเป็นแนวความคิดทางเศรษฐกิจที่มุ่งเปิดตลาดโดยเสรี จำกัดบทบาทของรัฐที่จะเข้ามาแทรกแซงในกลไกตลาดลดความเข้มงวดของกฎระเบียบต่าง ๆ ที่รัฐสร้างขึ้น ลดงบประมาณของรัฐและเน้นการแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เอกชนเป็นเจ้าของ ดังนั้น โลกในยุคเสรีนิยมใหม่ครอบงำระบบเศรษฐกิจเช่นนี้ย่อมไม่เหลือพื้นที่ให้กับแนวคิดทางเศรษฐกิจที่มีเป้าหมายเพื่อประนีประนอมการแสวงหากำไรสูงสุดกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนเช่นแนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงิน

คำถามที่ว่าทรัพยากรทางทะเลในสายตาของเสรีนิยมใหม่เป็นอย่างไร แนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินที่พยายามส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์ทางทะเลควบคู่ไปกับการรักษาทะเลให้ใช้การได้อย่างยั่งยืนนั้นจึงสวนทางกันกับแนวคิดเสรีนิยมใหม่ที่เป็นกระแสหลักของระบบเศรษฐกิจโลกในปัจจุบัน ดังนั้นเสรีนิยมใหม่จึงมีแนวโน้มที่จะมองทรัพยากรทางทะเลเป็นวัตถุดิบพร้อมใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของเอกชน โดยเชื่อว่าการใช้ประโยชน์ของเอกชนนั้นมุ่งหวังการได้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรทางทะเล ในสมัยโบราณก่อนที่จะเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมการใช้ทะเลยังคงเป็นไปเพื่อการดำรงชีพเท่านั้น แต่เมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมและเสริมด้วยแนวคิดเสรีนิยมใหม่ทำให้ทรัพยากรทางทะเลกลายเป็นปัจจัยการผลิตอันสำคัญเหมือนกับที่ดินบนบกที่เอกชนสามารถเก็บเกี่ยวส่วนเกินและนำไปขายเพื่อทำกำไร ดังนั้น ทรัพยากรทางทะเลจึงมีแนวโน้มจะหมดไปในอนาคตจากการแสวงหากำไรอย่างไม่จำกัดนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้จึงมีกระแสโต้กลับและวิจารณ์แนวคิดเสรีนิยมใหม่ โดยมีพื้นฐานการวิจารณ์จากแนวคิดสังคมนิยมที่ให้ความสำคัญกับรัฐในฐานะตัวแสดงสำคัญที่จะรักษาทะเลให้ใช้งานได้ต่อไปอย่างยั่งยืน แนวคิดเรื่องความร่วมมือระหว่างประเทศผ่านองค์การความมั่นคงทางทะเลระหว่างประเทศจึงมีความสำคัญขึ้นมา ทั้งนี้ด้วยเห็นความสำคัญว่าทะเลนั้นไม่ใช่แค่ทรัพยากรพร้อมใช้ตามที่พวกเสรีนิยมใหม่คิด แต่เป็นพื้นที่ซึ่งให้ชีวิตกับเราทุกคนและหากเกิดมลพิษทางทะเลแล้ว เราก็จะไม่สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้

บทสรุป

การที่จะบรรลุเป้าหมายของเศรษฐกิจสีน้ำเงิน ประเทศต่าง ๆ ต้องร่วมมือกันสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนในการใช้ทะเลโดยผ่านองค์การระหว่างประเทศทางทะเลตามหลักการเสรีนิยมที่เน้นบทบาทของสถาบันระหว่างประเทศ ความร่วมมือระหว่างประเทศผ่านริจิมทางทะเล (maritime regimes) ถือเป็นกุญแจสำคัญสำหรับความสำเร็จ จากแนวโน้มเศรษฐกิจสีน้ำเงินทั้งห้าประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในมหาอำนาจเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเติบโตของเมืองใหญ่ บทบาทเทคโนโลยีที่เพิ่มมากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ โลกกำลังเดินหน้าไปสู่การพัฒนาที่ไร้สมดุล เป้าหมายของเศรษฐกิจสีน้ำเงินสามารถบรรลุได้ด้วยความร่วมมือระหว่างตัวแสดงสำคัญในการเมืองโลกซึ่งก็คือรัฐสมัยใหม่ พัฒนาการรัฐสมัยใหม่และการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ฉายภาพมาให้เห็นแล้วชี้ว่า

¹⁵ Gérard Duménil and Dominique Lévy, “The Neoliberal (Counter-)Revolution,” in *Neoliberalism: A Critical Reader* eds. Alfredo Saad-Filho and Deborah Johnston (London: Pluto Press, 2005), pp.9-19

รัฐเป็นตัวละครสำคัญที่สุดที่ชี้นำทิศทางของโลกว่าจะไปทางใด การขาดสมดุลทางธรรมชาติก็เกิดจากฝีมือของรัฐ และรัฐเองต้องจัดการปัญหาดังกล่าวด้วยตนเองโดยร่วมมือกันเพื่อเป้าหมายของการได้ประโยชน์ต่างตอบแทนที่ยิ่งใหญ่กว่าเพียงผลประโยชน์เฉพาะหน้า รั้วริมทางทะเลระหว่างประเทศที่รัฐสร้างขึ้นจะนำทางให้รัฐต่าง ๆ บรรลุความสมดุลระหว่างการพัฒนาและความยั่งยืนได้

กองทัพเรือในฐานะหน่วยงานด้านความมั่นคงทางทะเลย่อมต้องแสดงบทบาทในการสร้างความยั่งยืนให้กับการใช้ทะเล การบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประมง การดูแลเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการรักษาสมดุลให้กับระบบนิเวศทางทะเลเป็นเพียงตัวอย่างที่แสดงถึงการให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของทะเล อย่างไรก็ตาม กองทัพเรือต้องได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งตัวแสดงจากภายนอกประเทศที่ร่วมมือทำให้การใช้ประโยชน์จากทะเลภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสีน้ำเงินเป็นไปได้จริง บทบาทดังกล่าวปรากฏอยู่ในแนวคิดเรื่องกองทัพเรือหลังสมัยใหม่

